

Lublin, 21 października 2014 r.

Prof. dr hab. Krystyna Trembicka
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

Ocena

dorobku naukowego dr Ireny Słodkowskiej w związku z jej przewodem habilitacyjnym

1. Sylwetka naukowa, zainteresowania badawcze, rezultaty badań

W 1980 r. Pani Irena Słodkowska ukończyła studia socjologiczne w UW, uzyskując magisterium na podstawie pracy *Non-violence. Próba analizy zjawiska*. W 2003 r. uzyskała tytuł doktora prezentując rozprawę *Spółeczeństwo obywatelskie na tle historycznego przełomu. Polska 1980-1989*. Warto wskazać, że w latach 80. Habilitantka uczestniczyła w seminariach i konferencjach organizowanych przez Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Polskie Towarzystwo Socjologiczne. W latach 90., oprócz działalności eksperckiej, publicystycznej, redaktorskiej szczególnie ważne było podjęcie się kierownictwa Archiwum Partii Politycznych ISP PAN oraz redakcja serii wydawniczej „Wybory w wolnej Polsce”.

Do czasu złożenia dokumentacji o wszczęcie procedury habilitacyjnej opublikowała łącznie 43 prace różnej rangi. Badania naukowe doktor I. Słodkowskiej koncentrowały się na kilku obszarach. Pierwszym obszarem było społeczeństwo obywatelskie w ostatniej dekadzie istnienia Polski Ludowej. Rezultatem badań była dysertacja doktorska oraz opublikowana na jej podstawie monografia. Drugim obszarem badań były Komitety Obywatelskie. Rezultatem badań była monografia oraz 4 inne opracowania.

Trzecim obszarem badań była biografistyka. Ich rezultatem był znaczący udział w zebraniu, opracowaniu materiałów i napisaniu biogramów kilkunastu osób ważnych dla Polski Ludowej i III RP.

Czwartym obszarem badań były wybory i partie polityczne III RP. Efektem zainteresowania sceną polityczną III RP była kwerenda, zebranie, opracowanie i opublikowanie 17 tomów dokumentów.

Aktywność naukowa przełożyła się na znaczący pod względem ilościowym i merytorycznym dorobek. W sumie Habilitantka jest autorką:

1) trzech monografi (*Spółeczeństwo obywatelskie na tle historycznego przełomu. Polska 1980-1989*, Warszawa 2006; *Wybory'91*, Warszawa 2011; *Komitety Obywatelskie 1989-1992. Rdzeń polskiej transformacji*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2014);

2) redaktorem dziewięciu zbiorów dokumentów (*Programy partii i ugrupowań parlamentarnych 1989-1991*, t. 1, Warszawa 1995; *Programy partii i ugrupowań parlamentarnych 1989-1991*, t. 2, Warszawa 1995; *Wybory 1991. Programy partii i ugrupowań politycznych*, Warszawa 2001; *Wybory 1993. Partie i ich programy*, Warszawa 2001; *Wybory 2001. Partie i ich programy*, Warszawa 2002; *Wybory prezydenckie 1995. Programy kandydatów*, Warszawa 2003; *Wybory prezydenckie 2000. Programy kandydatów*, Warszawa 2004; *Wybory 1989. Dokumenty strony solidarnościowo-opozycyjnej*, t. 1: *Kwatera Główna*, Warszawa 2009; *Wybory 1989. Dokumenty strony solidarnościowo-opozycyjnej*, t. 2: *Regiony*, Warszawa 2011);

3) wraz z M. Dołbakowską współredaktorem 8 zbiorów dokumentów (*Wybory 1997. Partie i ich programy*, Warszawa 2004; *Eurowybory 2004*, Warszawa 2005; *Wybory 2005. Partie i ich programy*, Warszawa 2006; *Wybory prezydenckie 2005. Kandydaci i programy*, Warszawa 2006; *Eurowybory 2009*, Warszawa 2010; *Wybory 2007. Partie i ich programy*, Warszawa 2011; *Wybory prezydenckie 2010. Kandydaci i programy*, Warszawa 2012; *Wybory 2011. Partie i ich programy*, Warszawa 2013);

4) autorką 4 artykułów;

5) autorką 13 haseł, 1 biogramu, 3 wprowadzeń do zbioru dokumentów, 2 innych opracowań.

Oryginalnym dorobkiem po uzyskaniu stopnia doktora są 2 monografie, 11 zbiorów dokumentów, kilkanaście innych opracowań: biogram, 13 haseł, 6 opracowań liczących od 2 do 7 stron, 2 opracowania w treści korespondujące z monografią z 2014 r. (jedno na 69 a drugie na 29 stron), 1 artykuł. Dysertacji doktorskiej nie należy zaliczać do dorobku kandydata w postępowaniu habilitacyjnym. Recenzentowi trudno jest ocenić w jakim stopniu monografia powstała na podstawie pracy doktorskiej została rozszerzona w stosunku do wersji pierwotnej.

O zaangażowaniu naukowym świadczą konferencje z udziałem habilitantki. Zarówno przed napisaniem pracy doktorskiej, jak i po jej obronie dr I. Słodkowska brała czynny udział w licznych konferencjach naukowych. Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyła w 11 konferencjach o zasięgu polskim i międzynarodowym i wygłosiła referaty.

W tym miejscu trzeba stwierdzić, że Habilitantka jest doskonale znana studentom politologii oraz badaczom współczesnej myśli politycznej, systemu politycznego Polski Ludowej i III Rzeczypospolitej, ze względu na redakcję sygnalizowanych już wyżej licznych tomów dokumentów z programami partii politycznych. Ta część aktywności znalazła odzwierciedlenie w kierowaniu międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi: „Archiwum Partii Politycznych Instytutu Studiów Politycznych PAN”; dokumenty przełomu. Polska transformacja ustrojowa w latach 1989-1991 w dokumentach Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego przy Przewodniczącym NSZZ »Solidarność« i Komitetów Obywatelskich »Solidarność«” (grant finansowany przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki).

Jeżeli chodzi o działalność organizacyjną to warto podkreślić, że Habilitantka kieruje Archiwum Partii Politycznych Instytutu Studiów Politycznych PAN. Za swoją aktywność naukową i wkład w dokumentowanie historii Polski została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2012).

2. Ocena dwóch rozpraw wskazanych przez habilitantkę w dorobku naukowym

I. Słodkowska, *Wybory '91*, Warszawa 2011, ss. 99.

Monografia jest efektem badań nad przebiegiem wyborów parlamentarnych w 1991 roku. Autorka szeroko nakreśliła sytuację wewnętrzną w Polsce po wyborach kontraktowych, uwzględniła konflikt w obrębie elity solidarnościowej, tj. tzw. wojnę na górze, debatę na temat ordynacji wyborczej, pożądanego terminu wyborów, komitety i koalicje wyborcze, przebieg kampanii i rezultat wyborów. Praca zawiera liczne dokumenty, wykazy komitetów, parlamentarzystów, plakaty obrazujące kampanię wyborczą. Trzeba stwierdzić, że zasięg chronologiczny i a w części zakres przedmiotowy opracowania pokrywa się z problematyką drugiej monografii. Wyborów z 1991 roku dotyczy jeden z tomów opublikowanych dokumentów. Poza tym podjęta tam tematyka miała już odzwierciedlenie w literaturze.

I. Słodkowska, *Komitety Obywatelskie 1989-1992. Rdzeń polskiej transformacji*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2014, ss. 468.

Wyszczególniona przez dr Słodkowską monografia podejmuje problematykę ważną, potrzebną i interesującą nie tylko badaczy ale i, jak sądzę, sporego grona obywateli, ma bowiem oprócz znaczenia naukowego także utylitarne. Odnosi się do Komitetów Obywatelskich, ruchu społecznego i jednej z form społeczeństwa obywatelskiego w ważnym dla państwa polskiego momencie dziejów a mianowicie zmiany ustrojowej, przejścia z niedemokratycznego systemu politycznego do demokratycznego.

Rozprawa jest nowatorska. Autorka przedstawiła genezę oraz formy działalności KO, rolę w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie obok wielu przejawów różnorodnej aktywności pokazała także ich wewnętrzne zróżnicowanie, konflikty, podziały. Habilitantka jednocześnie przypomniła wiele już prawie zapomnianych postaci, autentycznych społeczników, współcześnie często będących poza polityką, które na przełomie lat 80. i 90. zaangażowały się w ruch obywatelski.

Jeżeli chodzi o metodologię to temat pracy jest sformułowany generalnie prawidłowo, choć wolałabym unikać zwrotów wartościujących (druga część tytułu monografii). Przyjęta konstrukcja, oparta w dużej części na układzie przedmiotowym, z uwzględnieniem kryterium chronologicznego jest wewnętrznie spójna, złożona ze wstępu, części zasadniczej, zakończenia, wykazu źródeł i literatury, aneksów. Praca jest skonstruowana poprawnie.

We wstępie Autorka wyczerpująco określiła podmiot i przedmiot badań. Lektura monografii byłaby łatwiejsza, gdyby wstęp zawierał wszystkie podstawowe kwestie charakterystyczne dla tej części pracy. Zabrakło jasno sprecyzowanych pytań i hipotez, metod i technik badawczych, było za to niepotrzebnie dużo treści ocennych i to zanim Habilitantka przeprowadziła dowód.

Monografia składa się z pięciu części (rozdziałów?). Kolejność rozdziałów jest merytorycznie uzasadniona. Pierwszy rozdział, „Komitety Obywatelskie »Solidarność«” w wyborach 1989 roku, pozwolił na ukazanie procesu tworzenia KO. W rozdziale drugim „Czas po zwycięstwie” uwzględniono udział KO w powołaniu nowego parlamentu, wyborze prezydenta i rządu z T. Mazowieckim jako premierem. W trzecim „Komitety Obywatelskie na przełomie lat 1989-1990” Habilitantka przedstawiła aktywność w różnych obszarach – administracji publicznej, gospodarce, oświacie, kulturze i in. Czwarty rozdział „Ruch komitetowy w wyborach samorządowych 1990 roku” pokazuje wkład ludzi związanych z KO w odtworzenie w Polsce samorządu terytorialnego. Piąty rozdział „Ruch komitetowy w latach 1990-1992” pozwolił pokazać rozłam wewnętrzny, kryzys i zakończenie działalności podmiotu badań. Zawartość poszczególnych części odpowiada ich tytułom. Niemniej podsumowanie części pierwszej (s. 108 i n.) zawiera treści nie odnoszące się do jej

zawartości. Sądzę, że podrozdział „Przygotowania do wyborów samorządowych” z części III powinien mieścić się raczej w części następnej, która w całości dotyczy samorządu terytorialnego.

Zachowana jest proporcja między poszczególnymi rozdziałami, które za wyjątkiem czwartego średnio liczą po 80-90 stron. Zawartość pracy jest zgodna z tytułem rozprawy.

Część o nazwie „Literatura przedmiotu” (raczej powinno być „Źródła i opracowania” lub „Źródła i literatura”) jest mało czytelna. Pod dziwnym tytułem „Książki” znajdują się zarówno opracowania naukowe jak i publicystyka polityczna. W części „Rozdziały w pracach zbiorowych i artykuły” mamy pomieszanie prac *stricto* naukowych z treściami z prasy codziennej.

Dysertacja napisana została w oparciu o liczne źródła. Bazę źródłową ocenić należy jako solidną, świadczącą o dużej dociekliwości habilitantki, umiejętności kwerendy, która została przeprowadzona i wykorzystana prawidłowo. Wykaz źródeł dowodzi, że wykorzystwała dokumenty zgromadzone w Archiwach IPN, Biblioteki Sejmowej, Senatu RP, Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, prywatnych, czy macierzystej jednostki – Archiwum Partii Politycznych INP PAN. Imponujący jest wykaz źródeł wywołanych i wspomnień. Pozyskany materiał badawczy pozwolił na wydobycie z niego potrzebnej faktografii oraz dokonanie charakterystyki badanego problemu oraz dokonanie stosownych konkluzji.

Nie podzielam opinii Autorki o wykorzystaniu przez nią w szerokim zakresie opracowań socjologicznych, historycznych czy politologicznych o transformacji systemowej. Zabrakło opracowań, które w stopniu o wiele większym niż to jest w monografii pozwoliłoby osadzić problematykę badawczą w ramach istniejącego systemu politycznego, którego ważną częścią były Komitety Obywatelskie.

Podkreślić należy dobry warsztat naukowy. Przypisy są sporządzone na ogół dobrze choć zdarzają się „niedokończone” (s. 101, p. 148; s. 150, p. 76; s. 228, p. 54; s. 229, p. 55; s. 231, p. 63, 64 i wiele innych). Widoczny jest różnorodny charakter przypisów i konsekwencja w ich stosowaniu. W pracy znalazły się przypisy źródłowe i odsyłające. Zastosowane w rozprawie zasady cytowania źródeł nie budzą zastrzeżeń, są stosowane konsekwentnie.

Dysertacja została napisana językiem komunikatywnym, pozwala zauważyć logiczny układ pracy, uporządkowanie materiału poprzez wyliczenie problemów, umiejętność posługiwania się badawczym aparatem naukowym. Mankamentem może być zbyt mało wniosków i ocen cząstkowych. Zdarza się tzw. język mówiony („można mówić” – s. 17) czy traktowanie zmiany systemowej jako synonimu zmiany ustrojowej (s. 19); lapsusy typu „działali w sytuacji politycznej, która była [...] chaotyczna” (s. 153); w „praktyce i

pragmatyce działania” (s. 199); wyszczególnione na s. 206 przejawy aktywności nie są płaszczyznami życia społecznego i politycznego (zob. s. 205). Nie jest też prawdą, że transformacja systemowa (s. 139) rozpoczęła się w 1989 r.; „Gazeta Wyborcza” nie była także ogólnopolskim dziennikiem „opozycji” (s. 98) ale jedynie części opozycji.

Szukając mankamentów, czy kwestii dyskusyjnych widziałabym je w kilku zagadnieniach.

1. Traktując KO, czy szerzej ruch obywatelski, jako „rdzeń” transformacji Autorka powinna odnieść się do obecnych w literaturze przedmiotu tez, prezentowanych chociażby przez J. Staniszkis, przesuwających początki zmiany systemowej na długo przed Okrągłym Stołem. Jeżeli, jak czytamy we wstępie, „społeczeństwo obywatelskie odegrało decydującą rolę w obaleniu komunizmu” (s. 21) to jak potraktować wypowiedzi ważnych postaci opozycji, że jednym z powodów przystąpienia do rozmów przy okrągłym stole była apatia i bierność społeczna, słabość opozycji i osamotnienie. Albo ważne postacie późniejszego KO (chociażby Michnik, Kuroń, Geremek) świadomie mówiły nieprawdę albo społeczeństwo obywatelskie było wyjątkowo słabe. Zginął zupełnie kontekst zewnętrzny i inne ustalenia badaczy, choćby tylko przywoływanych w monografii.

2. Rozdział o wyborze kandydatów do Sejmu kontraktowego pomija kryteria ideowo-polityczne. Zginęła rywalizacja wewnątrz opozycji antykomunistycznej. Dobrze byłoby wiedzieć jakimi kryteriami kierowano się typując jednych kandydatów do Sejmu a innych do Senatu.

3. Jeżeli A. Wielowieyski był jednym ze strategów kampanii wyborczej w 1989 r. to dobrze byłoby znać choćby zrzęby tejże strategii; gdzieś umknęła druga tura wyborów czerwcowych i poparcie przywódców KO dla niektórych kandydatów startujących z list SD i ZSL. Ciekawa jestem co Autorka sądzi o wyrażeniu przez część liderów opozycji zgody na zmianę ordynacji po pierwszej turze wyborów kontraktowych? Cytaty nie mogą zastąpić narracji autorskiej (s. 116).

4. Rozważania o formach działalności po zwycięstwie czerwcowym w 1989 r. w zasadzie nie wychodzą poza alternatywy kreślone przez kierownictwo KO, jakby poza komitetami nie było innych podmiotów. Znowu zabrakło uwarunkowań działalności KO.

5. Koncentracja na KO bez wystarczającego uwzględnienia kontekstu zewnętrznego nie pozwoliła uwzględnić, że koncepcja „Wasz prezydent, nasz premier” powstała wewnątrz PZPR (8 czerwca 1989 J. Reykowski formułę tę przedstawił Michnikowi, który po miesiącu ogłosił ją w Gazecie).

6. Zamiast przedstawiać zręby pomysłów samorządowych z lat 1980-1981 (wprowadzenie do części IV) należało raczej więcej uwagi poświęcić koncepcjom zaprezentowanym przez stronę solidarnościowo-opozycyjną przy stoliku ds. samorządu terytorialnego przy Okrągłym Stole, gdyż miały bezpośredni wpływ na rozwiązania przyjęte w 1990 r.

7. W podrozdziale „Czas wyborów prezydenckich 1990 roku” umknęło, że T. Mazowiecki nie wszedł do drugiej tury wyborów prezydenckich. Są także ważne cytowania pozostawione bez komentarza (s. 324, w którym T. Mazowiecki mówił o atakach „jadu i nienawiści”; s. 330) J. Kaczyński o KO jako o „pomyśle na monopartię”).

3. Wnioski

Powyższe uwagi w niczym nie umniejszają bardzo wysokiej oceny rozprawy. Jak stwierdziłam wyżej podjęta problematyka ma duże znaczenie poznawcze i użytkowe. Jest ona wynikiem szeroko zakrojonych prac analitycznych nad sporą grupą źródeł. Podkreślam precyzję analizy i dyscyplinę źródłowo-interpretacyjną, a także duże znanostwo badanej problematyki.

Biorąc pod uwagę bezdyskusyjną wysoką wartość analizowanej rozprawy oraz wykonanie ogromnej pracy jaką była kwerenda, selekcja i publikacja dokumentów odnoszących się do sceny politycznej III RP stwierdzam, że zaprezentowany do oceny dorobek naukowy spełnia wymagania stawiane w przewodzie habilitacyjnym w rozumieniu ustawy o stopniach i tytułach naukowych. Zarówno rozprawa jak i dorobek naukowy dr Ireny Słodkowskiej w pełni uzasadniają przedłożenie wniosku o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego, o co niniejszym wnoszę.

Lublin, 2014-10-21

